

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗБИРАННЯ, ОЦІНЮВАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглянуто положення доказів у кримінальному провадженні. Теоретичні положення теорії доказів включають у себе положення процесуального їх закріплення в кримінальному провадженні належним суб'єктом. Докази слід збиратися тільки шляхом проведення процесуальних, слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій за встановленою процесуальною процедурою. Подано пропозиції щодо вдосконалення КПК України.

Ключові слова: докази, слідчий, прокурор, суддя, кримінальне провадження, протокол, постанова, ухвала.

Актуальність статті зумовлена тим, що новий КПК України визначив нові положення доказів у кримінальному провадженні. Докази отримує слідчий під час проведення слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій, що суттєво змінює правила збирання, фіксації, перевірки, оцінювання доказів під час судового розгляду кримінального провадження.

Теорію доказів розробляють упродовж дії кримінального процесуального законодавства. Вагомий внесок у її розвиток зробило багато науковців, які визначали правила фіксації та використання доказів під час кримінального провадження. Особливо треба відзначити дослідження вчених часів "царської" Росії, які першими визначили докази під час судової реформи 1864 р., а саме І.Ф. Фойницький та ін. [11, с. 144].

Нові положення доказів були отримані під час реформ 1933–1940 рр. у колишньому Радянському Союзі. У цьому випадку докази, незважаючи на політичні репресії, не змінили свого статусу. Їх визначення було встановлено як допустимість у кримінальному провадженні та підтвердження під час судового розгляду. У цьому випадку треба звернути увагу на дослідження низки вчених, які розробляли теорію доказів: А.Я. Вишинський, М.С. Строгович та ін. [4; 9, с. 112–121].

Під час набуття чинності КПК України 1961 р. теорія доказів ознаменувалася новими теоретичними розробками. У зв'язку із цим відзначимо вчених, які багато зробили, щоб докази в кримінальному провадженні були отримані за допомогою належної процесуальної процедури, а саме: М.В. Жогіна, Ф.Н. Фаткулліна, С.А. Альперта та ін. [1; 5].

Новий КПК встановив нові положення доказів у кримінальному провадженні, але теоретичні розробки щодо вдосконалення теорії доказів у кримінальному провадженні тільки починають свій шлях. Перші монографії, наукові публікації вказують на про-

блеми отримання, оцінювання доказів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Треба звернути увагу на публікації С.В. Слінька, Д.В. Філіна, Є.Д. Лук'яничова та ін. [7; 10].

Теоретичні положення теорії доказів включають у себе положення процесуального їх закріплення в кримінальному провадженні належним суб'єктом. Належним суб'єктом у кримінальному провадженні є слідчий, який має повноваження на проведення процесуальних, слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення обставин кримінального правопорушення. Тільки слідчий має компетенцію щодо проведення слідчих дій та отримання доказів. Їх отримання слідчий здійснює на підставі КПК. Він проводить досудове розслідування по кримінальному провадженню, яке перебуває в його процесуальному провадженні.

По інших кримінальних провадженнях він не має права проводити процесуальні слідчі розшукові дії. Слідчий може бути належним суб'єктом збирання доказів, якщо він не проводить розслідування за цими кримінальними провадженнями за таких умов: відсутні підстави, які виключають участь слідчого в кримінальному провадженні; слідчий на підставі КПК дотримується правил, що стосуються його повноважень проведення досудового розслідування, він має компетенцію проведення процесуальних, слідчих розшукових дій, перебуває на посаді державної структури, яка здійснює досудове розслідування; кримінальне провадження прийнято слідчим до свого провадження, про що є запис у Єдиному реєстрі досудового розслідування; слідчий отримав окреме доручення від іншого слідчого підрозділу територіального перебування на проведення процесуальних, слідчих розшукових дій; є процесуальне доручення прокурора на проведення процесуальних, слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій групою слідчих, до якої включений цей слідчий.

Співробітники оперативного підрозділу можуть бути належними суб'єктами під час збирання доказів у такому разі: відсутні підстави для їх відводу; за дорученням слідчого оперативні підрозділи мають повноваження для проведення негласних слідчих (розшукових) дій; за письмовим дорученням прокурора або слідчого оперативні співробітники оперативного підрозділу мають право на проведення окремих слідчих розшукових дій.

Прокурор є суб'єктом збирання доказів у такому разі: відсутні підстави для його відводу; він здійснює контроль, нагляд та процесуальне керівництво щодо проведення досудового розслідування кримінального провадження та має право брати участь у проведенні процесуальних, слідчих розшукових дій.

Згідно з новим КПК, захисник має право збирати докази: отримати предмети, документи та інші відомості щодо підозрюваного, обвинуваченого, які вказують на відсутність його вини або обставини вчинення кримінального правопорушення, що пом'якшують покарання; опитування осіб, за згодою, складати протокол; витребувати довідки, характеристики, інші документи, які характеризують підозрюваного, обвинуваченого. Захисник бере участь у кримінальному провадженні після його призначення або укладення договору про захист.

Суддя є суб'єктом збирання доказів за таких умов: відсутні підстави для відводу; кримінальне провадження надійшло до суду згідно з правилами підсудності та це провадження призначено судді, який повинен його розглянути; суддя повинен розглянути кримінальне провадження та ухвалити вирок на підставі оцінки доказів, які встановлені під час досудового розслідування, за своїм внутрішнім переконанням та нормами закону.

Докази є допустимими, якщо вони можуть бути використані по кримінальному провадженню та стосуються "головного факту", за яким слідчий повинен встановити обставини, які підлягають доказуванню, та визнати, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, є підозрюваною. На підставі доказів слідчий має право повідомити підозрюваному про вчинене кримінальне правопорушення.

Докази мають бути зібрані тільки шляхом проведення процесуальних, слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій, які визначені у КПК. Кожна слідча дія має бути проведена так, як вона регламентована законом. Хід і результати проведення процесуальної, слідчої дії повинні бути зафіксовані в установленому процедурному порядку. Порушення процедури порядку проведення процесуальних дій приводить до того, що протокол є неприпустимим доказом.

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України.

У КПК встановлені процесуальні елементи, які визначають, що докази не можуть бути допустимими в разі: істотних порушень прав людини й основоположних свобод; здійснення процесуальних дій, які проводяться тільки на підставі ухвали слідчого судді та потребують його попереднього дозволу; отриманих фактичних даних, які за процедурою закріплення згідно з КПК України визначені в протоколах процесуальних, слідчих розшукових дій унаслідок катування, жорстокого, нелюдського ставлення, яке принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження; порушення права особи на захист; отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права; порушення права на перехресний допит; отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

Докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Проте вони визнаються допустимими, якщо: сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими; сторони вважають, що докази подаються для доказування того, що підозрюваний, обвинувачений діяв з певним умислом та мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення; їх подає сам підозрюваний, обвинувачений; підозрюваний, обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка; докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого.

Сторони кримінального провадження, потерпілий мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими.

Суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінювання в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припи-

нення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате.

Докази, які визнані судом під час судового розгляду кримінального провадження, повинні бути визначені недопустимими та виключені з вироку суду.

Для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, повинні бути застосовані докази: показання із чужих слів; показання підозрюваного, обвинуваченого; показання потерпілого, свідка; пред'явлення особи для впізнання; протокол допиту в режимі відеоконференції під час досудового та судового провадження; слідчий експеримент; висновок експерта або свідчення фахівця; речові докази й документи; протоколи слідчих і судових дій та додатки до них.

Думки, міркування, припущення, тобто висновки з фактів самими допитуваними особами, якими б переконливими вони не були, самі по собі не є доказами.

Аналіз теоретичних положень доказів у літературі надає підстави для їх розгляду та визначення.

Б.Т. Безлепкін вважає, що прийняття процесуального рішення про допустимість доказів може не оформлюватися у вигляді постанови слідчого, який визначає, допустимим є доказ чи ні [6, с. 194].

С.В. Некрасов ставить під сумнів конституційність норми, яка дозволяє визнавати доказ неприпустимим. Такої самої позиції дотримуються О.М. Ларін, В.М. Савицький, Ю.М. Стецовський та ін. [8, с. 343].

В.П. Божьев вважає, що слідчий повинен прийняти рішення про виключення доказів з кримінального провадження та обвинувального акта на підставі постанови, або за клопотанням сторони захисту [3, с. 34].

С.А. Шейфер розглядає систему закріплення доказів у кримінальному провадженні й визначає, що слідчий зобов'язаний за наявності законних підстав щодо неприпустимості доказів скласти постанову [12, с. 44].

Саме остання позиція є правильною. Наведемо аргументи на її користь.

По-перше, досудове провадження, як це видно із самої назви, має підготовчий характер щодо стадії судового розгляду. Слід погодитися з думкою В.П. Божьева, що конституційна норма щодо неприпустимості доказів у кримінальному провадженні стосується не лише стадії судового розгляду, а й стадії досудового розслідування.

В.П. Божьев вважає, що "ці положення поширюються на слідчого, оскільки збирання, перевірка та оцінювання доказів мають місце на стадії досудового провадження" [3, с. 77].

По-друге, КПК встановив обов'язок слідчого на стадії досудового провадження процедурно оформлювати рішення про неприпустимість доказів у формі постанови. О.В. Баулін, С.І. Лук'янець, С.М. Стахівський та інші вважають, що, крім того, сторони та учасники кримінального провадження

мають право визнати докази неприпустимими за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого або за власною ініціативою [2, с. 17].

Процедура оформлення цього рішення про виключення доказів повинна бути виражена у вигляді постанови. Неоформлення цього рішення суперечить процесуальній логіці.

По-третє, відсутність постанови про виключення доказу з кримінального провадження або обвинувального акта перешкоджає реалізації права на оскарження рішень органів досудового розслідування; позбавляє наглядової, контрольної функції процесуального керівництва з боку прокурора за процесуальною діяльністю слідчого; не дає можливості перевірки законності, обґрунтованості ухвали слідчого судді на стадії досудового розслідування.

Відсутність постанови про визначення доказів неприпустимими та їх виключення призведуть до того, що оцінка доказів у їх сукупності залишиться тільки в пам'яті суб'єкта цієї оцінки. Це чималий ризик втрати інформації.

Невизнання кримінального процесуального обов'язку слідчого на стадії досудового розслідування оформляти рішення про виключення доказів у постанові суперечить інституту доказів.

Складання постанови про визнання доказу неприпустимим і про його виключення повинно бути покладено за КПК на слідчого та прокурора. Цим положенням слід доповнити ст. 89 КПК України.

Висновки. Під час доказів суд повинен керуватися законом. Для забезпечення точного виконання закону важливою є правосвідомість, яка визначає ставлення до закону, визнання його приписів як обов'язкової умови діяльності.

Список використаної літератури

1. Альперт С.А. Субъекты уголовного процесса / С.А. Альперт. – Х. : Харьков. юрид. ин-т, 1997. – 60 с.
2. Баулін О.В. Провадження дізнання в Україні : навч. посіб. / О.В. Баулін, С.І. Лук'янець, С.М. Стахівський. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – 121 с.
3. Божьев В.П. Уголовно-процессуальные отношения / В.П. Божьев. – М. : Юрид. лит., 1975. – 176 с.
4. Вышинский А.Я. Теория судебных доказательств в советском праве / А.Я. Вышинский. – М. : Госюриздат, 1946. – 327 с.
5. Жогин Н.В. Предварительное следствие в советском уголовном процессе / Н.В. Жогин, Ф.Н. Фаткуллин. – М. : Юрид. лит., 1965. – 198 с.
6. Курс советского уголовного процесса: общая часть : учебник / А.Д. Бойков, Н.А. Якубович, И.И. Карпец и др. ; под ред. А.Д. Бойкова. – М. : Юрид. лит., 1989. – 551 с.

7. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів / Є.Д. Лук'янчиков. – К. : Національна академія внутрішніх справ МВС України, 2005. – 359 с.
8. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Н.В. Жогин, В.Г. Танасевич, Г.М. Миньковский и др. ; под ред. Н.В. Жогина. – М. : Юрид. лит., 1973. – 510 с.
9. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Юриздат НКЮ СССР, 1958. – 440 с.
10. Слінько С.В. Теорія та практика реформування досудового розслідування / С.В. Слінько. – Х. : Владимиров, 2011. – 280 с.
11. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства : учебник / И.Я. Фойницкий. – СПб. : Наука, 1996. – Т. 1. – 586 с.
12. Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма / С.А. Шейфер. – М. : Юрид. лит., 1981. – 190 с.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2014.

Максимов В.И. Научно-практические элементы сбора, оценки доказательств в уголовном процессе

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы получения, закрепления, оценки, использования доказательств субъектом уголовного процесса. Основное внимание уделяется получению доказательств путем проведения следственных розыскных, негласных следственных (розыскных) действий. При этом фиксация доказательства производится на основе процессуальной процедуры в протоколе производства следственного действия. Вносятся предложения по дальнейшему совершенствованию уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: доказательства, следователь, прокурор, судья, уголовный процесс, протокол, постановление, определение.

Maksimov V. Theoretical and Practical Elements of the Collection, Evaluation of Evidence in Criminal Proceedings

Actuality of this article consists in that new criminal process codex of Ukraine defined new positions of proofs in criminal realization. Proofs are got by an investigator during realization of inquisitional search, secret inquisitional (search) actions, that substantially change the rules of collection, fixing, verification, estimation of proofs during the judicial trial of criminal realization.

The theory of proofs was developed during the action of criminal judicial legislation.

Theoretical positions of theory of proofs plug in itself position of their judicial fixing in criminal realization by the proper subject. The proper subject in criminal realization is an investigator that has authorities for realization of judicial, inquisitional search, secret inquisitional (search) actions for establishment of circumstances of criminal offence. Only an investigator has a competence in relation to realization of inquisitional actions and receipt of proofs.

Proofs are possible if they can be used on criminal realization and behave to the "main fact" after that an investigator must set circumstances, that is subject to finishing telling and to admit that person that accomplished criminal offence suspected on the basis of proofs an investigator has a right to report to suspected about perfect criminal offence.

Proofs must gather only by realization of judicial, inquisitional search, secret inquisitional (search) actions that are certain in criminal process codex of Ukraine. Every inquisitional action must be conducted how she is regulated by a law. Motion and results of realization of judicial, inquisitional action must be fixed in the set procedural order. Violation of procedure of order of realization of judicial actions leads to that protocol is impermissible proof.

At estimations of proofs a court must follow a law. For providing of exact implementation of law an important value has sense of justice, that determines attitude toward a law, confession of his binding overs as obligatory condition of activity.

Key words: proofs, investigator, public prosecutor, judge, criminal procedure, protocol, decision, determination.